

Balázs Imre József

APOKRIF KULTÚRÁK

– Szócs Géza korai verseskönyvei¹ –

Az 1974-es *Varázslataink* című antológia kiemelten méltatott szerzői között szerepelt Szócs Géza. A hang, amelyen megszólalt, egyértelműen valami más volt, mint a korábbi évtizedek erdélyi magyar költészetének tónusa. A mítoszok nyelvéhez kapcsolódó költészet alternatív útvonalat nyitott, a látomásossághoz pedig hozzákapcsolta a korszakban egyre fontosabbá váló pszichedelikus tapasztalatok egyszerre mágikus és köznapi jellegét – a köznapiságot leginkább az ironikus hangoltság érzékeltette a poétikusabb szövegrészek ellenpontjaként:

„Itt, a Kormos-folyó partján ült
a piros halász mindig, s hallgatta a nagyodvú meggyfa alól
a távoli árnyakat: hollószőrű farkasok
édes hangjukon naphosszat kiabáltak.

Lángoló, óriási pipacsok nőttek a parton.
S a konyhó padlásfeljárójában lakott
Algernon, a törpe.
A kéményben pedig ketten:
Nevermore, a holló
és Kornélka, aki mindig
mérgeggombát süített és rablópecsenyéket.”

(Az t hiszem, a fehér kövön aludtam, az álmok népének közepette)²

Ez a versnyelv stilizált, a köznapiától tudatosan távolított szövegalkitást működtetett, ugyanakkor számos helyen lépte át épp az ellenkező irányban, a depoetizált, prózai betétek által is a korszak versbeszédének irratlan konvencióit.

-
- 1 A tanulmány megírását az MTA Domus Hungarica Scientiarum et Artium támogatta.
 - 2 Jancsik Pál (szerk.): *Varázslataink. Fiatal költők antológiája*. Kolozsvár, 1974, Dacia, 94–95. A vers Szócs Géza első kötetében is olvasható, lásd Szócs Géza: *Te mentél át a vízen?* Bukarest, 1976, Kriterion, 35.

Szócs Géza ihletője ebben a törekvésben részben az első kötetében is megidézett Weöres Sándor lehetett („A vége pedig az lenne, mint általában, hogy Weöres-versekből olvasnánk föl” – *El nem küldött levél*),³ részben a költőelőd által is követett archaikus hagyomány. Jelentésesnek kell tekintenünk Szócs Géza korai költészetének kulturális utalásrendszerét, illetve azt, hogy ennek az utalásrendszernek a jellegét nem annyira egyfajta kanonikus kultúra kiemelkedő csúcsai, inkább egy rejtettebb hálózat határozza meg. A *Te mentél át a vízen?* szellemiségében is követi tehát Weöres Sándor alternatív kultúrákat építő, apokrif

szöveghagyományok iránt vonzódó tájékozódását.

Minderre ráerősít az első kötet hátlapján olvasható szerzői ajánlás: „1954-ben születtem Marosvásárhelyen. Ez a kötet 1972-ben írott verseimnek mintegy a felét tartalmazza; elenyésző számban jelen vannak későbbi versek is.” Gyors fejszámolással is kideríthető: a könyv legnagyobbbrészt egy tizennyolc éves szerző szövegeit tartalmazza. Nem ez a tény jelzi feltétlenül, inkább maga a gazdag utalásháló, hogy egyfajta Wunderkind felbukkanásáról is beszélhetünk az erdélyi magyar kultúrában Szócs első jelentkezéseikor. Ezt az aspektust legfeljebb az tompítja valamelyest, hogy mire az első könyv megjelenik, már 1976-ban járunk, és egy huszonnégy éves szerző addigi munkáinak felmutatásaként válik értékelhetővé.

Az irodalomtörténetírás meglehetősen részletesen tárta fel az intézményi és generációs szocializáció azon elemeit, amelyek Szócs Géza munkásságát az *Echinox* vagy a *Fellegvár* folyóiratok kontextusában teszik értelmezhetővé,⁴ és azoknak a motívumoknak, gondolkodási

3 Szócs Géza: *Te mentél át a vízen?* i. m. 80.

4 Martos Gábor: *Marsallbot a hátizsákban*. Kolozsvár, 1994, Erdélyi Híradó; Martos Gábor: *Volt egyszer egy Fellegvár*. Kolozsvár, 1994, Erdélyi Híradó; Martos Gábor: *Éjegyenlőség*. Kolozsvár, 2000, Erdélyi Híradó; Miklós Ágnes Kata: *A szóértés feltételei*. Kolozsvár, 2010, Komp-Press.

irányoknak a jelentőségét is kiemelte, amelyek Szócs Gézát egyszerre kapcsolták Weöres, Hamvas Béla és Szentkuthy Miklós munkáihoz.⁵ Jelen írás kontextusában, amelyik kiemelten figyel a korabeli befogadás összetevőire és színtereire, egy ritkábban említett szál, a Tamás Gáspár Miklós által alapított Diotima-kör működése válhat még fontossá, amely a Weöres-irány korabeli fogadtatását, a gondolatáramlás útvonalait világíthatja meg az (informális) intézményes keretek jelentőségének hangsúlyozásával. Ez volt az a szellemi műhely, amelynek nyilvánossága előtt először hangzott el Szócs Géza gyakran emlegetett Weöres-esszéje, *A parton Proteus alakoskodik*,⁶ és amely még szelídített és rövidített változatában is botrányt kavart Korunk-beli megjelenését követően a korszak magyarországi nyilvánosságában, Hamvas Béla rehabilitációját sürgető mondatai miatt.⁷

Szócs Géza első kötete egyértelműen egy képcentrikus költészeti eredmény felé történő elmozdulást dokumentál az erdélyi költészetben. Ezt azonban kiegészíti egy erőteljes strukturáló igyekezet, amely a ciklusokká, köteté szervezésben érhető tetten. A két törekvés együtt eredményezi, hogy Szócs nem feltétlenül egy koncentrált líraiság felé, hanem az ellenpontozott szerkezetekben funkcionálissá váló töredékes, depoetizált, found poetry elvét is alkalmazó technika felé mozdul. Ebből adódik, hogy a csupán individuális, kompozíciókból kiszakított versek jellemzése félrevezető lehet – így a *Varázslataink* című antológia kritikusan is szükségszerűen figyelmen kívül hagyják ezt a szempontot. Ráadásul maga Szócs Géza is rendre hozzáférhetetlenként tünteti fel azt az egészet, amihez képest a nyilvánossá vált versek megszólalnak. Az „1972-ben írott verseimnek mintegy felét” óhatatlanul is a másik fél hiányában olvassa az ember, így eleve bizonyos összefüggések hozzáférhetlenségére figyelmeztet a hátlapszöveg. Ez az eljárás maga is hangsúlyozza az apokrif-jelleget, és növeli az ilyen keretben történő értelmezés relevanciáját.

Lássuk, hogyan fogadta a korszak kritikája Szócs Géza debütkötetét! A nemzedéktárs Egyed Péter szerint egy olyan költői út kezdete a

5 Balázs Imre József: Gondolat és kép egybeesése. Ismétlődő motívumok Szócs Géza értekező szövegeiben és verseiben. *Parnasszus*, 2010/1. 36–42.

6 Szócs Géza: A parton Proteus alakoskodik. A megtalált vers. *Korunk*, 1973/12. 1849–1857.

7 Szócs Géza: Hamvas-recepció az Aczél-korszakban. *Életünk*, 2007/2–3. 75–81.; Kántor Lajos: Hamvas Béláról, a „Hamvas-botrányról”. *Korunk*, 2006/4. 111–112.

könyv, amely az erdélyi irodalomban régóta volt járatlan.⁸ Az életese-mények értékére rákérdező költészetként, illetve míves-elvont jellegük-ben méltatja a szövegeket. Egyed ismertetői stratégiája a teljes kötet struktúráját, verstipológiáját végigkövetni – fontos, több ismertetésben visszatérő, de itt konkretizált észrevételek, hogy Weöresnek nem annyira formai, inkább költészetfilozófiai jellegű a hatása Szócs verse-ire, míg Szentkuthytól inkább a mondatok amorf többrétegűsége mutatkozik adaptálhatónak a kötetben.⁹ Jellegetes versréteggként emeli ki ugyanakkor Egyed a szürrealista képiségű szövegeket – szerinte ezek egyfajta nyelvi eufóriáról tanúskodnak, különösségükben pedig a látás közhelyeit bontják le.¹⁰

Megjelennek ugyanakkor a korszak elemző írásaiban az üresjáratsze-rűséget, tétnélküli költői mutatványt, kulturális utalásokba záródást érzékelő mondatok, ezeket Németi Rudolf egy személyfölötti szemlélet regisztrálásával árnyalja vagy cáfolja: ez a költészet máshonnan, másról beszél, miközben ott rejtőzik az első kötetben egy nagyon is súlyos gondolati mag, az elmúlás-motívumé.¹¹ Láng Gusztáv írása némi távolságtartással, a *lira*: *logika* elvének értékelő méltatása mellett emeli ki a Szócs-költészet magas színvonalú alternatíváját, amelyet a mítosz-kereső magatartás jellemez – azonban a „lehiggadás”, a beérkezés reményét a racionálisabb megközelítések felé mozdulás távlatában jelöli ki.¹²

A korszak egyfajta reflektált kanonizációs súlypontjának tekinthető Pezsgő-díj vitában a pályakezdő költő „rivalisaivá” az egyazon évben megjelent könyvek szerzői közül Szilágyi István (*Kő hull apadó kútba*) és Kenéz Ferenc (*Az átvilágított földgömb*) válnak. A kritikusok évi rendszerességgel lefolytatott, korábbi év könyvtermését szemlélő vitá-jában csupán Tamás Gáspár Miklós szavaz határozottan Szócs debüt-kötetére, és noha Bretter György és K. Jakab Antal is értékelőleg, nagy szimpátiával beszélnek a verseskönyvről, az év könyve mégis elsöprő szavazattöbbséggel lesz az azóta is a kulturális emlékezet részeként emlegetett *Kő hull apadó kútba*.¹³

8 Egyed Péter: A világosság erkélye és látványai. *Korunk*, 1976/5. 384.

9 Uo. 385.

10 Uo. 386.

11 Németi Rudolf: Szócs Géza: Te mentél át a vízen? *Igaz Szó*, 1976/8. 163.

12 Láng Gusztáv: Mítoszkereső. *Utunk*, 1976/5. 4

13 Az év könyve. *Utunk*, 1976/9. 2–3.

Kétségtelen azonban, és ez az utólagos távlat felől visszaigazolható: Szócs Géza első könyve által a kezdeményezői között van annak a magyar költészettörténeti fordulatnak, amely egy újfajta, személytelenített személyességre épül, és egy létfilozófiai és nyelvkritikai megalapozottságú modellt kínál a korábbi évtizedben domináns küldetéses költészetéhez képest. A Szócs-poétika a korábbi évtizedhez képest határozottabban fikcionalizál, egy tágasabb létövezet megteremtésében és felmutatásában érdekelt, amelyben a szabadság magától értetődően érvényesülhet.¹⁴

A második Szócs-kötet, a *Kilátótorony és környéke*¹⁵ sok tekintetben időutazás. A könyv cikluscímei vagy a szövegeken belül olvasható évszámok (*A 75-ös utazások, 5 vers 74-ből, 75 vége, A 76-os utazások* stb.) mintegy utólag is ráerősítenek az első kötet gesztusára, amely 1972-re lokalizálta a *Te mentél át a vízen?* magvát. Erőteljesen az első könyv folytatásaként, koncepciójának kitágításaként és kiteljesítéseként olvashatjuk az újabb Szócs-kötetet, számos motívum, kulturális utalás, sőt egy erősen reflexív szöveg is (*Mi a vers?*) legitimálja ezt az értelmezést. A könyv fókuszpontja ezúttal egyértelműbben kijelölt, mint az első könyv esetében: az *utazásról* van szó, ezt a motívumot azonban rögtön az első ciklus mottója kétirányúvá teszi: Wellsre és Karinthyra utalva az időbeli és térbeli utazások valamelyes egyenértékűségét is állítja, ugyanakkor meg is idéz két fontos, a populáris kultúrára is kiterjeszthető műfajt: a science fiction és a kalandregény műfajait. A könyv egy másik pontján, a *Swanmask* című részben ez egy további populáris műfaj, rockopera irányában is kitágul – ott egy fiktív zenei mű szövegekönyvét olvassuk majd.

A *Mi a vers?* című szöveg döntő módon határozta meg a könyv olvasásának irányait, én magam is írtam már korábban erre támaszkodó Szócs-értelmezést.¹⁶ A science fiction és a Karinthy-szövegek kontextusai azonban további értelmezési távlatokat nyitnak, 1975-ben ugyanis Szócs Géza egy Utunk-cikkben száll vitába Vári Attilával egy sci-fi antológia kapcsán. A cikkből jól érzékelhető Szócs naprakész tájékozottsága a korszak sci-fi publikációi (Galaktika, tematikus anto-

14 Keresztury Tibor: A jelenlét archaikus biztonsága. Szócs Géza költészetéről. *Jelenkor*, 1989/2. 1134.

15 Szócs Géza: *Kilátótorony és környéke*. Bukarest, 1977, Kriterion.

16 Balázs Imre József: *Gondolat és kép egybeesése*. i. m.

lógiaik, eredeti megjelenések stb.) kapcsán, ami viszont fontosabb talán, az a szerzőt ekkoriban foglalkoztató problémák belevetítése a sci-fi műfajába. Karinthyt egy olyan összefüggésben említi a cikk, amely a *Kilátótorony és környéke* képzeleti és időbeli utazásainak prototípusa: „Karinthy valóban nem tudományos terminológiával és igénnyel, de pontosan leírta azt a folyamatot, amit jó pár évtizeddel később fedeztek fel: a gravitációs kollapszust.”¹⁷ A gondolat voltaképpen a szabadság, a képzeletműködés, és ezzel összefüggésben a megértés, megismerés, tudományos tudás keretei felé vezet bennünket.

Némiképp más iránya ez az előző kötet kapcsán Láng Gusztáv által elvárt racionalitás-dimenzióhoz képest, de Szócs értekező szövegéből kiolvasható az a végiggondolt, következetes irányultság, amely a logikát tudatosan nem az irodalmi formákra és autonóm esztétikai konstrukciókra irányítja, hanem egy felszabadításprogram és egy megismerésemélet is áll mögötte: ebben tekinthető leginkább Szócs Géza az 1968-as társadalmi-kulturális mozgások megszólaltatójának, inventív továbbgondolójának. A science fictionről írja, de saját verseire is érthetjük: „egy adott értelemben szabadabbá vált ember lehetőségeit élem át ezekben a számomra szívmelengető szövegekben, tehát a szabadság egy olyan dimenzióját, ami nekem nem adott [...]. Sokkal lényegibb szabadságvonatkozása a műfajnak a fantázia korlátait korrodáló jellege; egy közismert meghatározás (Colin Wilson) szerint a sci-fi az emberi képzelőerőt nem megtisztítani, hanem felszabadítani akarja, s ezt a felszabadulást »csodálkozást és elképedést kiváltó kísérletével« hozza magával. Az olvasó tehát emocionálisan sajátít el olyan viselkedésformákat, amelyek az ő számára soha be nem következhető körülményegyüttesek függvényei. A sci-fi nem a megértés, hanem a gond élménye alapján közelít akár a jövőbeli, akár a

17 Szócs Géza: Alagút a világ alatt. *Utunk*, 1975/31. 4.

párhuzamos világok emberéhez (tudjuk, hogy a világegyetem mindig döntés valószínű világegyetek között) – a jövővel foglalkozó sci-fi sem a jövőt modellezi, hanem a lehetőséget, illetve a nem létezőt, mégpedig nem öncélúan, hanem azért, hogy valami újat tárjon fel az emberben. Hiszen a fontos az egyén reakciója, s itt már nem érdekel, hogy valóságos és lehetségesek-e a körülmények.”¹⁸ Azt gondolom, Szócs Géza kísérletei a *Kilátótorony és környéke*ben hangsúlyosan ebben, a képzeletbelit komolyan vevő keretben értelmezendők. Ezek a képzelet-kiterjesztő, korlátokat korrodáló jellegzetességek pedig annyiban nem végérvényesek, hogy mindig újabb utak, kísérletek, csodálkozások felé vezetnek: a Déli-sarkot felfedező Cincogó Feliciánt a versben máris egy új utazás foglalkoztatja (*Felicián*), a Szent Anna-tó mélyére induló felfedezőik pedig a vízi (kalapos csukák, habarcok), majd lávabéli lények (csőrös lávaállatok, lágy bazaltrommárok) megtekintése után utazásuk végpontjaként korábbi utazók nyomaira bukkannak („atyaúristen egy vasmacska”), úgyhogy nyilván folytatniuk kell a keresést. Ez a kontextus annyiban fontos tehát, hogy a *Mi a vers?* ösnyelvkonceptiójának, a hivatkozások révén annak relevanciáját leginkább időben visszafelé, az archaikus kultúrák, eltűnt civilizációk irányában hangsúlyozó jelentést állította előtérbe, a sci-fivel kapcsolatos érvelés egy körkörösebb, időben bármely irányban megnyíló lehetőséget hangsúlyoz. Ez megerősítheti egyben azt a Szócs-képekből levezetett értelmezést is, amely a szürrealizmushoz kapcsolta az első könyv képi logikáját, és nyilvánvaló, hogy ez a jelleg a második könyvben sem változik. A szürrealizmus elméleteire figyelve ez azt is jelenti, hogy Szócs Gézánál a szürrealizmus sem csupán „formai”, felszíni karakterjegy (ahogy a Weöres-analógia sem), hanem döntően szemléleti kiindulópont. Ha tehát innen olvassuk vissza a *Mi a vers?*-et, akkor természetesen felfedezhetjük abban az írásban is ez episztemológiai, az „emlékezés” hatókörét minden irányba kiterjesztő jellegét.

A *Kilátótorony és környéke* recepciója már meglehetősen pontosan ragadta meg azt a másságot, amely a korszak lírájában alternatív útvonalat jelentett. A kötetről szóló írások közül kiemelkednek a nemzedéktársak, Szócs Géza tágabb szellemi köréhez tartozó szerzők szövegei – és nyilván nem az elfogultság, hanem a generációs szellemi

tájékozódás mások számára talán kevésbé hozzáférhető támpontjainak precízebb ismerete miatt. Tamás Gáspár Miklós írása a perspektíva átállításának fontosságára figyelmeztet a Szöcs-versek kapcsán: a méretek és a sebesség érzékelése (lassulás/gyorsulás, időmanipuláció) egyaránt meghatározó jegyei a könyvnek. Olyan gyakorlatokként láttatja mindezt a Szöcs-versekben a szerző, amelyek egy másfajta megismerést tesznek lehetővé. Ugyancsak ő hívja fel a figyelmet a könyv fizikai középpontjában található vers, a *Nézőpontok, avagy a versíró fekete ember* elhelyezkedésére. Értelmezői javaslata szerint itt lépünk át a kötet második felének tükörvilágába, és a könyvnek ebben a felében válik meghatározóvá az erkölcsi megközelítés.¹⁹ A könyvnek ez a része tartalmazza az első könyv Évike-verseit újraidéző halál-verseket, a forradalmár-verseket, de a „nemzeti-nemzetiségi” versparadigmában utóbb hivatkozási alappá vált *Kérdések a XXVI. század költőihöz* című verset is.²⁰ Izgalmasan cseng egybe Tamás Gáspár Miklós észrevételével annak a már idézett, sci-fivel kapcsolatos Szöcs-cikknek egy kulcsgondolata, amely Bradbury nyomán nem is annyira a tudományos, sem a fantasztikus, hanem inkább a moralista jelleget tekinti lényegesnek.²¹ Vagyis hogy a képzelet működésének egyfajta etikája is tételezhető.

Ugyanezt a gondolatot Balla Zsófia egy cikkében a radikális költészet lehetőségeivel olvassa egybe, egy *Új Symposion*ban megjelent Heller Ágnes-cikk radikális filozófiára vonatkozó kérdésfelvetése nyomán. Írása a Szöcs Géza-költészetet ebben az értelemben kifejezetten politikaivá olvassa, ennek központi mozzanatát pedig a kiválasztásban, a szelekcióban mint erkölcsi mozzanatban éri tetten,²² érzékelve azt a jellegzetességet is, amely magát a lehetségesnek a kutatását is ebben a dimenzióban láttatja, a képzeletműködés tágításának utópikus összetevője miatt. Ezt a mozzanatot a megszólalás mikéntjébe ágyazó összegzésében Egyed Péter a következő jellegzetességeket emeli ki a könyv kapcsán: a képi gondolkodás elsődlegességét állító versépítkezés, a konkrétól elrugaszkodó, absztrakciós törekvés, a játék visszaszorú-

19 Tamás Gáspár Miklós: Töredékek egy új botanikáról. *Igaz Szó*, 1978/1. 161

20 Vö. Balázs Imre József: Komplex posztapokaliszpis. *Eső*, 2021/3. 78–80.

21 Szöcs Géza: Alagút a világ alatt. Uo.

22 Balla Zsófia: Két megközelítés, avagy „Mit akarnak ezekkel a versekkel?” *Korunk*, 1978/7. 560.

lása, koncentráltabbá válása az első kötethez képest, illetve a forradalmár-elbeszélések céltudatossága, erkölcsi háttere.²³

Természetesen jelen van ennek a kötetnek a recepciójában is a fanyalgó hang: Ágoston Vilmos például *A Hét*-ben mintha több cselekvést, több direkt jelentést várna, és mintha túl optimistának tekintené Szócs kötetének összhangnemét,²⁴ Vásárhelyi Géza pedig implicite egy klasszikus verseszmény felől érkező, épp ezért meglehetősen értetlen és felszíni bírálatot fogalmaz meg a Szócs-versek képi burjánzásával kapcsolatban.²⁵ Lászlóffy Aladár lényegében magányosnak láttatja Szócs kísérletezését, és a felelősségvállalás irányába terelné őt²⁶ (Balla, Egyed, Tamás Gáspár Miklós észrevételei mindkét felvetésnek meggyőzően mondanak ellent), a Pezsgő-díj zsűrijének hat kritikusa közül pedig négyen részesítik előnyben Szócs könyvével szemben Panek Zoltán *A földig már lépésben* című regényét.²⁷ Egyfajta békítő-kiegyensúlyozó megközelítésnek tűnik Lázok János filozofikus háttérű fejtegetése, amely a korszak közkeletű erdélyi irodalom-dilemmáit fogalmazza újra írásában, az emberi lét társadalmi meghatározottsága és öntörvényűsége közti ellentmondás dinamikus feloldását látva meg Szócs költészetében.²⁸

Az értelmezés kereteit az összmagyar irodalom felé kitérítve megtalálható a recepcióban a kortárs magyarországi költők munkáival való egybevetés. Szentmihályi Szabó Pétert például Szócs Tandorira emlékezteti, de Szócs jobban tetszik neki.²⁹ Alföldy Jenő szerint pedig Szócs inkább Oravecz Imre és Kiss Anna poétikai törekvéseihez áll közel, szemben Tandori Dezső és Dobai Péter kísérleteivel – ugyanis, mint mondja, Szócs nem annyira életformákban, inkább kultúrákban gondolkodik. Alföldy tézise egyébként az (és ezzel sok Szócs-kritika érvelésmódjának támadó élét hárítja), hogy Szócs költészetére illik a *komplex* jelző, ami nem azonos az *eklektikus*-ban implikált szóródó sokféleséggel. Ezért Szócs mesterei között is azokat említi, akiktől e komplexitás kapcsán is meríthetett: mint mondja, nem egy-egy gondo-

23 Egyed Péter: A szemmaglyák megvilágítják a tájat. *Ifjúmunkás*, 1977/44. 5.

24 Ágoston Vilmos: A kérdések pátosza. *A Hét*, 1978/8. 5.

25 Vásárhelyi Géza: A kettészelt pagoda és az erőltetett hattyú. *Utunk*, 1977/44. 2.

26 Lászlóffy Aladár: A költő és környéke. *Előre*, 1978. február 19. 4.

27 Az év könyve. *Utunk*, 1978/12. 4–5.

28 Lázok János: Miért nyávgognak a vasmacskák? *Korunk*, 1978/7. 569.

29 Szentmihályi Szabó Péter: Négy költő, Erdélyből. *Élet és Irodalom*, 1978/39. 10.

lat forrása fontos csupán egy ilyen költői törekvésben, hanem azok elrendezettsége is, ebben pedig Eliot, Pound, Joyce, Weöres, Szentkuthy követőjének látja Szócsöt.³⁰

Összességében kijelenthető, hogy a Szócs-költészet korabeli recepcióját számos polemikus megjegyzés kísérte – van a második kötetnek olyan recenziója is, amelyik magát ezt a megosztottságot teszi kiindulóponttá.³¹ Fontos azonban, hogy a legkritikusabb értelmezők is valamiféle szintetikus törekvés (sikerültnek vagy kevésbé sikerültnek látott) állomásaként írták le a *Kilátótorony és környékét*, amelyben tetten érhető a világot átrendező és berendező igyekezet, a szorongás és optimizmus kettőse, az időben-térben történő szabad mozgás.

1989-es, pályaösszegző írásában Keresztury Tibor a magyar költésztörténet szempontjából fontos észrevételt tesz azzal kapcsolatban, hogy ez a szintézisszerűség a személyesség/személytelenség tengelyére is érvényes: „az új perspektíva ugyanakkor tovább árnyalja, finomítja azt a korábbiakból ismerős költői módszert, mely a vallomásos személyesség, valamint a hűvös, racionális távolságtartás egyidejű elkerülésének érdekében távlatosság és intimitás újszerűen egyedi egyensúlyát keresi”.³² Ugyancsak ő emeli ki azt a jellegzetességet, amelyik a további Szócs-kötetek szerkesztésmódja felé mutat: az epikus narráció előtérbe kerülését a versekben.³³ És noha Keresztury elhibázottnak, a költői pályán bekövetkező megtorpanásnak értékeli a következő Szócs-kötet, a *Párbaj* szövegműfajokat ötvöző kísérletét, utólag talán mégis elmondható, hogy a kötetekben, nagyobb szerkezetekben, nagyszabású imaginatív kísérletekben gondolkodó Szócs pályájának logikus fejleménye volt mindaz, ami őt a „kultúrákban” gondolkodó Oravecz Imre közelében, illetve a neoavantgárd típusú kompozíciós technikák vonzáskörében tartotta.

30 Alföldy Jenő: A kilátótorony meg a környéke. *Tiszatáj*, 1979/4. 47–48.

31 Hirsch Tibor: Szócs Géza: Kilátótorony és környéke. *Kritika*, 1979/3. 30–31.

32 Keresztury Tibor: i. m. 1137.

33 Uo. 1136.